

ŠIUOLAIKINĖ SĄMONĖ GLOBALIAJAME DISKURSE: TARP SEKULIARUMO IR TRADICIJOS¹

Lilijana Astra

Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto
Filosofijos katedra

Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 271 4628

Elektroninis paštas lilijana@mruni.eu

Pateikta 2013 m. rugsėjo 16 d., parengta spausdinti 2013 m. spalio 1 d.

doi:10.13165/SMS-13-5-4-05

Anotacija. Šiuolaikinių globalizacijos procesų ir religinės bei sekuliariosios sąmonės tyrimo objektai implikuoja naujas teorines tyrimo prieigas. Globalioji sąmonė kaip savarankiška kultūros epistema ir kaip teorinė doktrina patiria esminę perkaitą. Virtualiosios technologizuotos tikrovės raiška ir jos įprasminimas – absoliučiai naujas filosofinių ir kultūros tyrimų fenomenas. Ontologinių įvykių pagreitis ir intensyvumas aplenkia ne tik konceptualizacijos, bet ir naratyvizacijos potencialus, kai įvairūs moderniosios patirties elementai susiejami su naujomis sąmoningumo formomis ir santykiais pasaulinio globalumo dimensijoje.

Straipsnyje tarpdalykiniu aspektu tiriama globaliosios sąmonės reiškinių kaita bei diferencijuotas jų poveikis šiuolaikiniam sekuliarumui. V. Kavolio teorinės paradigmos kontekste analizuojamas poslinkis prie sekuliarumo, struktūriniai ryšiai tarp simbolinių konstrukcijų ir globalios aplinkos, tarp skirtingo pobūdžio simbolinių konstrukcijų.

1 Mokslinis tyrimas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę.

Reikšminiai žodžiai: globalusis diskursas, sekuliarizacija, modernioji sąmonė, šiuolaikinės vertybės.

Įvadas

Šiuolaikinės globalizacijos reiškinų klodai, jų gelmė ir gylis pradėti tyrinėti tik pastaraisiais dešimtmečiais. Prioritetiniai tapo pirmiausiai ekonominiai ir technologiniai globalizacijos procesai, o jau daug vėliau pradėti tyrinėti socialiniai ir kultūriniai reiškiniai, susiję su šiuolaikinėmis medijomis ir naujųjų technologijų raiška. Šiuolaikinė globalizacija reprezentuoja visai naujas žmonijos bendruomenių sąveikos formas, aprėpiančias visą pasaulį, todėl nenuostabu, kad šiuolaikinės globalizacijos reiškiniai yra tiriami daugybėje teorinių modelių, jų sąveikų ir susikirtimų. Globalioji perspektyva įgalina apibrėžti daugybę diferencijuotų sociokultūrinių skirtumų, atsiradusių bendrame žmogiškajame socialinės veiklos ir patirties interpretavimo kontekste. Akivaizdu, kad šiuolaikinės globaliosios sąmonės tyrimui jau netinka tradicinės metodologinės skirtys, nes nauji mentaliniai reiškiniai atsiranda ne įprastinėje, o virtualiojoje elektroninėje erdvėje. Šiuolaikinių medijų kontekste atsirado visai nauja elektroninio komunikavimo kultūra, kurioje visos nacionalinės kultūros tapo tokiomis lokaliomis kultūromis, kurios yra reflektuojamos tik jų pačių kultūrinėje aplinkoje. Taigi, šiuolaikinė globalizacija reprezentuoja didelę kultūrinių epistemų ir mentalumo formų įvairovę. Taip pat svarbu suprasti, kad globalėjančiame pasaulyje jau nelieka lokalių bendruomenių ir uždarų kultūrų, nes visas jas susieja naujosios medijos ir plūstantys pasaulietinės kultūrinės produkcijos srautai... Šiuolaikinei kultūrinei savimonei didelį poveikį daro ne tik virtualiosios informacijos pobūdis, bet ir globalioji kultūra, diktuojanti masinio tapatumo įvaizdžius, sekuliariosios arba pasaulietinės savimones formas.

Tačiau kol kas nėra sisteminio diskurso, kuris apibrėžtų dėl naujųjų technologijų poveikio kintančios moderniosios sąmonės ir globaliosios kultūros perkodavimo lygmenis. Istoriškai nauja kultūrinė globaliųjų pokyčių įprasminimo patirtis reflektuoja savitos žmogiškosios patirties raiškos formas, todėl būtini nauji teoriniai šių pokyčių kriterijai ir vertinimai.

1. Šiuolaikinių vertybių kaita

Šiandien dar nėra aišku, kokie yra pamatiniai aksiologiniai globaliosios tikrovės bruožai, tačiau yra atkreipiamas dėmesys į jos kontroversišką pobūdį.

Baudrillardas vienas pirmųjų paskelbė, kad naujoji technologinė globalybė yra tik „monoląstelinė utopija, leisianti kompleksišioms būtybėms su genetinė pagalba pasiekti primatų lygį“².

R. Robertsonas teigia, kad vienas svarbiausių pasaulinės technologinės apjungties aspektų – globaliosios sąmonės atsiradimo reiškinys³. Taigi, šiuolaikinės technologinės

2 Baudrillard, J. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 114.

3 Robertson, R.; Lechner, F. *Modernization, Globalization and the Problem of Culture in the World Systems Theory. Theory, Culture and Society*. 1985, 3: 13.

galios reprezentuojami procesai lemia naujo globaliojo mąstymo diskurso bruožus ir jų tyrimo prioritetus.

Šiuolaikinis globaliųjų procesų raiškos tyrinėtojas A. Giddensas taip pat vienas pirmųjų atkreipė dėmesį į naujųjų technologijų veikiamą pasaulinės apjungties reiškinį, teigdamas, kad naujieji iškūnijimo mechanizmai, sudaryti iš naujųjų globalių simbolinių ženklų, lemia pamatinius pasaulinio laiko ir erdvės kaitos reiškinius⁴.

Jis pabrėžia, kad lokalūs įvykiai vienoje geografinėje erdvėje yra imanentiškai susiję su įvykiais kitoje geografinėje erdvėje, kad ir nutolusioje tūkstančius kilometrų, nes šiuolaikinės globalybės bruožas – integralūs pasaulinio komunikavimo procesai. Šiuolaikinę modernybę apibūdina naujo technologinio pasaulio generuojami reiškiniai ir teoriškai dar nepakankamai giliai reflektuojami globaliosios sąmonės raiškos procesai.

Etiškai žvelgiant globalioji tikrovė ir naujųjų technologijų išiveržimas į tradicinę pasaulėjautą tampa problemiškas ir apie tai kalba H. Schlosseris, teigdamas: „koku keliu mes einame, iš esmės paaiškėja prisiminus, kad neseniai vienas britų teismas, nepaisydamas neigiamo Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo, vienai sutuoktinių porai leido užmegzti kūdikį vien tam tikslui, kad šis duotų kitam, jau gyvenančiam, bet ligotam, šios poros vaikui organus gydymo tikslams. Taigi siaubo vizijos apie vaikus, kaip medicininius „atsarginių dalių sandėlius“, Europoje tapo teismu įteisinta realybe.“⁵

Paradoksalu, kad šiuolaikinėje moderniojoje kultūroje atsiranda naujasis diskursas, kuriame žmogiškoji gyvybė yra vadinama tik *Designer baby*, t. y. čia vaikas – tik atsarginių dalių sandėlis. Tokia nužmoginimo tendencija, akcentuojan tik technologinio racionalumo aspektą, iš esmės keičia visą tradicinių pamatinių žmogiškųjų vertybių kontekstą. Akivaizdu, kad naujoji šiuolaikinėmis technologijomis grindžiama žmogiškųjų santykių erdvė yra vis dar etiškai neįprasminama, todėl atsiranda galimybių manipuluoti naujais atradimais. Šiame kontekste visos gyvybiškai svarbios žmogaus kūno dalys neretai apibūdinamos supaprastintu technokratinio žargonu – kaip bioištekliai, atpiginantys organų gavybą. Todėl yra morališkai ir egzistenciškai nuvertinama pati fundamentaliausia žmogiškosios gyvybės vertė ir šiuolaikiniame technologiniame diskurse jau nekeičiama, ar žmogaus gemalą privalu laikyti motinos dalimi.

Šiuolaikinis racionalusis diskursas, neapsunkintas etiniais svertais, įgyja globalią galią net instituciniu lygmeniu kontroliuoti žmogiškąją gyvybę, lemti individų eutanazijos, jų biologinės medžiagos išsaugojimo ar sunaikinimo procesus.

1.1. Imperinis globalizacijos modelis

Naujausioje Negri ir Hardto koncepcijoje pabrėžiama, kad išskirtinė šiuolaikinės visuomenės raidos ypatybė – tai globali erdvinė ekspansija, siekiant neutralizuoti naujosios, sekuliarizuotos transcendencijos raiškų dvilypumą, universalizuojant ir užvaldant pasaulinės erdvės struktūrinių, organizacinių ir technologinių galių kontrolės būdus.

Šis imperinio pobūdžio globalybės tapšmas regimas kaip imanentinių ir transcendentinių istorijos visetų bifurkacinis vystymasis, iš kurio atsiranda globali valdžia. „Mūsų

4 Giddens, A. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai, 2000, p. 35.

5 Schlosseris, H. D. Etika yra kalbos dalykas. *Problemos*. 2005, 67: 96–108.

pradinė hipotezė yra ta, kad suverenitetas įgauna naują formą, sukurtą daugelio nacionalinių ir viršnacionalinių organų, jungiamų viena valdymo logika. Ši nauja globalaus suvereniteto forma ir yra tai, ką mes vadiname Imperija.⁶

Būdingas imperinei valdžiai „tinklinis“ totalumas, siekiant visapusiškos visuomenės gyvenimo, veiklos ir saviraiškos kontrolės, užtikrina ją globalios aprėpties matricioje, o socialinių santykių tęstinumą atveria neribotas globalios valdžios įsiskverbimas į visas gamybinio, kultūrinio ir religinio visuomenės gyvenimo sritis.

Ši viršnacionalinė, pasaulinė ir totali globalių santykių atsiradimo forma iš esmės skiriasi nuo tradicinės politinės galios, atveriant desakralizuotą pasaulinės kolonijinės ekspansijos perspektyvą.

2. Tarp sekuliarumo ir tradicijos

Religinės kultūrinės savivokos ir pasaulėžiūros kaita globalizuojančioje europinėje ir pasaulinėje aplinkoje – tai vienas svarbiausių fundamentinių ir taikomųjų tyrimų prioritetų. Religinėms institucijoms iškyla fundamentali problema: kaip išsilaikyti tokioje aplinkoje, kuri nebeprisiima religinių realybės apibrėžimų kaip savaime suprantamų.

Terminas sekuliarizacija religijos sociologijoje vartojamas įvairiai, jis gali reikšti ir teoriją, ir procesą, kai visuomenės kultūriniame gyvenime nyksta religinių institucijų ir simbolių dominavimas.

Kavolis manymu, nepanašu, kad bet kuri religinė tradicija gali imtis efektyviai tvarkyti modernios visuomenės praktinių poreikių patenkinimo sritį, nes nė viena iš jų, lygiai kaip ir kuri mokslo šaka ar sekuliari ideologija, jau nebegali dėtis sugebėsiiančios adekvačiai spręsti šiuolaikinių civilizacijų problemas – tokias kaip karas ir taika, aplinkos išsaugojimas, narkotikai, skurdas, gyventojų perteklius, vyrų ir moterų santykiai, nuobodulys⁷. Jo įsitikinimu, čia atsiranda net keli tokio neadekvatumo šaltiniai: pirma, mechanizmai, kurie sukelia šias problemas, yra tarptautiniai, tarpsteminiai, tarpcivilizaciniai. Antra, jas spręsdami turi bendradarbiauti skirtingų tautybių ir ideologijų žmonės. Trečia, nė viena religija, ideologija ar mokslo šaka neturi pakankamų intelektualinių ar materialinių išteklių, kad pajėgtų pavieniui išspręsti kurią nors iš globalizacijos ir modernizacijos keliamų problemų.

Ir čia Kavolis kelia naują konceptualų klausimą: ar religinės moralės sekuliarėjimas, nevienodai intensyviai (ir su kai kuriomis atgrąžos tendencijomis) pastaruosius tris šimtmečius vykstantis Vakarų civilizacijoje, byloja apie evoliuciją visuotinio „moralės sekuliarizavimo“ link? Juk „akivaizdybė įtaigauja sudėtingesnę rinkinį procesų, kurių neišvengiamas dalis yra „sakralumo sugrįžimas“ (tačiau ne to paties, ligotinio sakralumo)⁸.

Juolab kad po to, kai įvyksta rimta sekuliarizacija, resakralizacija nesugrąžina mūsų į išeities tašką. Vykstant procesui, kurį tegalime suvokti kaip „modernizavimą“ (lydimą iš dalies alternatyvių programų), resakralizacija įvyksta aukštesniuose sekuliarizacijos

6 Negri, A.; Hardt, M. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press, 2000, p. XI-XII.

7 Kavolis, V. *Civilizacijų analizė*. Vertė Arūnas Gelūnas, Marijus Žiedas. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 282.

8 *Ibid*, p. 275.

lygiuose ir dėl to pakinta. Šitaip atsiradęs globalus civilizacijos procesas labiau primena spiralinį, o ne linijinį (evoliucinį) ar svyruojantį (ciklinį) judėjimą. Ir čia pat Kavolis prognozuoja, kad, vertinant sekuliarus moralines kultūras pagal jų sugebėjimą transformuotis, galima numatyti, jog liberali moralinė kultūra, jei prie jos priskirsime ir demokratinę konservatizmą bei socialinę demokratiją, turės ilgalaikį pranašumą prieš savo sekuliaruosius varžovus. Tačiau jis pabrėžia, kad humanizavimo galimybės menkėja, jei religinė tradicija labiau akcentuoja objektyvią normatyviąją tvarką, o ne visų pirma rūpinasi asmeniniu subjektyviu jautrumu.

Globaliojoje postmodernybėje jokia religija jau nebėra pajėgi moraliai vadovauti, adekvačiai tenkinant praktines žmonių reikmes šiuolaikinėje visuomenėje, nes susidūrus tradicijoms, nacionalinėms valstybėms ir tarptautinėms organizacijoms bei sąjūdžiams, žmonės iš moralinių kultūrų tikisi ne vien praktinio vadovavimo. Skirtingu laipsniu ir įvairiais būdais jie kartu ilgisi simbolinio autoriteto – dvasiškai pakylėjančio „geros tvarkos“ pavyzdžio visame, kas siejasi su žmogiška patirtimi. Ir čia mitologija siaurąja žodžio prasme, sugebanti patraukti mases, gali asocijuotis su ezoterine žinia, kurios esmė – įsivaizduotas suvokimas to, kas yra praleidžiama, nesusiejant intelektualiai su empiriniais socialinio gyvenimo reikalavimais ir empirinėmis jo aplinkybėmis.

Kavolio manymu, simbolinio autoriteto sukūrimo ir atkūrimo procesai yra daug glaudžiau susiję su sakraliomis nei su sekuliaromis moralinėmis kultūromis, todėl dėl nuolat atsinaujinančio simbolinio autoriteto poreikio sakralios moralinės kultūros nesiliaus kilusios (ar atgims) netgi tokiuose kraštuose kaip šiuo metu daugiausia agnostiška Kinija. Remdamasis anksčiau išdėstytais teorinėmis įžvalgimis ir prielaidomis, Kavolis iškelia hipotezę dėl galimybės atsirasti naujojo sakralumo paradigmai: *sekuliari* žmogiškojo pasirinkimo kultūra Vakaruose yra tapusi *apglėbiančiąja*, o religinė vidinių įsipareigojimų kultūra – *apglėbtąja* kultūrinės organizacijos kaip visumos plotme. Ši struktūra yra netvirta, ir todėl religiniai aktyvistai gali kritikuoti atskiras sekuliarus kultūros dalis bei siekti jas pakeisti intelektualiais argumentais ir socialiniu spaudimu. Jo manymu, Kinijoje, įveikus maoistinę sekuliariąją religiją, tiek oficialiai, tiek konkrečiomis žmonių kultūrinio dalyvavimo formomis, regis, yra įsitvirtinusi kietesnė, kolektyvistinė tokios struktūros (sekuliarioji kultūra kaip apglėbiančioji, religinė – apglėbtoji) versija. Todėl panašu, kad kiniškas modelis išliks skirtingas nuo vakarietiško pirmausia tuo, jog bus daug labiau varžoma pasirinkimo laisvė *sekuliarioje* kultūroje (ir laisvė iš sekuliaros sferos pasisemti religinių veiksmo implikacijų). Priešingo tipo struktūrą (religija kaip apglėbiantysis komponentas, sekuliarumas – apglėbtasis) Kavolis aiškiai regi musulmonų pasaulyje ir Indijoje, nors santykių konfigūracija abiem atvejais yra skirtinga. O islamas, jo požiūriu, iš principo nepripažįsta religinės visumos ir sekuliariosios dalies atskyrimo. Praktikoje įvairioms sekuliaroms dalims, jeigu jos nepamiršo atiduoti pagarbos duoklę religinei visumai, buvo suteikta tam tikra autonomija. Ši aplinkybė galėtų leisti juntamai humanizuoti moralinę ir intelektualinę islamo kultūrą.

Pasak Kavolio, indiškas variantas taip pat skiriasi nuo vakarietiško, nes Vakaruose religinės kultūros pavaldumas sekuliarajai apima *visą* struktūrą. Indijoje kosminė gyvenimo sandara nesiliauja buvusi daugiausia apglėbiančiąja kultūros plotme ne tik teoriškai, bet ir praktiškai. Be to, indiškai valstybės įstatymai, sprenddami šeimynines ar paveldėjimo problemas, ne visuomet nekreipia dėmesio į „induičių, musulmonų, krikščionių ar kai kurių kitų religinių grupių skirtingas asmeninių įstatymų sistemas“ – šis faktas aiškiai

liudija sekuliaros kultūros nesugebėjimą apglėbti religinę kultūrą netgi teisinės praktikos srityje. Tai leidžia daryti išvadą, jog, nepaisant „sekuliaros valstybinės santvarkos“ buvimo, indišką *civilizacija* yra netvari forma, atstovaujanti tipui, kuriame religija yra apglėbiančioji, o sekuliarumas – apglėbtasis.

Kavoliškoje religijos ir kultūros santykio koncepcijoje, palyginti su klasikinėmis sakralumo-sekuliarumo teorijomis, akcentuojami du pamatiniai principai – tai *esmių vienvė* ir *visapusiškas reikšmių suvokiamumas*, o ne senuosius amžius primenantys konfliktai ir problemos, kaip antai valstybės kova su Bažnyčia ar mokslo kova su religija. Akivaizdžiausia kavoliškoji implikacija yra ta, kad religiniai atgimimai, vykstantys Vakaruose, kuriuose kultūra yra apglėbiančioji, o religija – apglėbtoji plotmė, turi mažesnę galimybę tapti despotiški nei religiniai atgimimai, vykstantys tuose civilizaciniuose rėmuose, kuriuose religija išlieka kaip apglėbiantysis, o kultūra – apglėbtasis realybės lygmuo.

Kavolio manymu, bet kuriai grynai sekuliariai tradicijai, esančiai tam tikrose šių civilizacinių modelių sistemose, ir toliau bus sunku patenkinti šiuolaikinės vaizduotės poreikius. Su lygiai tokiais pat sunkumais susidurs kiekviena religija (ar „sekuliar religija“), ketinanti savomis išgalėmis patenkinti praktinius žmonijos poreikius, nes jai teks turėti reikalą su įvairiais, netikėtai iškylančiais ir ne visuomet aiškiai įvardijamais post-modernaus gyvenimo sunkumais. Jau žvelgdamas žymiai giliau į ateitį, Kavolis numato, kad pagrindinėse būsimose kultūrinėse kovose jau nebebus „sakralumo“ ir „sekuliarumo“ priešpriešos, nes visuose gyvybinguose protuose, nepaisant jų ideologinės orientacijos ar jos stokos, vyks kova tarp mitologijos ir praktinio humanizmo. Pagal šį naują civilizacijos modelį, kuris pasirodo esąs būtina „pasaulinės žmonijos“ atsiradimo sąlyga, ir mes visi esame pašaukti *grįsti* savo buvimą *partikuliarumu* – tuo, ką mes vis labiau esame linkę suvokti ne kaip visumą, bet kaip tą jos dalį, kuri mums morališkai yra reikšmingiausia.

Išvados

1. Globalioji perspektyva įgalina apibrėžti daugybę diferencijuotų sociokultūrinių skirtumų, atsiradusių bendrame žmogiškajame socialinės veiklos ir patirties interpretavimo kontekste. Teorinei globaliosios sąmonės ar naujo technologinio mąstymo fenomeno refleksijai jau netinka įprastinės metodologinės skirtys, nes naujosios mentalinės atsiranda ne įprastoje, o virtualiojoje erdvėje.

2. Tačiau nėra sisteminio teorinio diskurso, kuris apibrėžtų dėl naujųjų technologijų poveikio kintančios moderniosios kultūros perkodavimo lygmenis ir poslinkį prie sekuliarumo. Istorikai nauja kultūrinė globaliųjų pokyčių įprasminimo patirtis reflektuoja globalios technologinės patirties raiškos formas, todėl būtini nauji teoriniai šių pokyčių kriterijai ir vertinimai.

3. Religinės kultūrinės savivokos ir pasaulėžiūros kaita globalizuojančioje europinėje ir pasaulinėje aplinkoje – tai vienas svarbiausių fundamentinių ir taikomųjų tyrimų prioritetų. Šios naujos tarpdalykinės temos pasirinkimas susijęs su teorine būtinybe apibrėžti dėl globaliosios modernybės poveikio besiformuojančius visiškai naujus šiuolaikinės sąmonės pokyčius ir jų esmingiausias bruožus.

Literatūra

- Baudrillard, J. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, 2002.
- Giddens, A. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai, 2000.
- Featherstone, M.; Lash, S. *Globalization, Modernity and the Social Theory: An Introduction*. Featherstone, M.; Lash, S.; Robertson, R. (ed.). *Global Modernities*. London: Sage, 1995.
- Kavolis, V. *Civilizacijų analizė*. Vertė Arūnas Gelūnas, Marijus Žiedas. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- Negri, A.; Hardt, M. *Empire*. Cambridge, Harward University Press, 2000.
- Robertson, R.; Lechner, F. *Modernization, Globalization and the Problem of Culture in the World Systems Theory. Theory, Culture and Society*. 1985, 3.
- Schlosseris, H. D. *Etika yra kalbos dalykas. Problemos*. 2005, 67: 96–108.
-

CONTEMPORARY CONSCIOUSNESS IN GLOBAL DISCOURSE: BETWEEN TRADITION AND SECULARITY

Lilijana Astra

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Global processes include the religious and the secular changes of modern consciousness. Their study implies new theoretical approaches. The depth of global processes is interpreted in the form of various theoretical concepts. It is clear that modern reality in its global expression and actualization – this is an absolutely new philosophical and cultural studies phenomenon. Theoretical approaches of global events are very important in relation with the different experience of modern events that represent new forms of awareness in the global discourse.*

Global perspective makes it possible to identify diverse sociocultural approaches which appear in common human context of social activity and interpretation of experience. For reflection of global consciousness and new technological thinking the standard methodological divisions prove to be of no use, since the new mental constructs appear not in traditional but in virtual spaces.

The situation lacks systemic theoretical discourse, which could define new technological effect on modern code switching in cultures and their shift to secularity. Historically new experience of global cultural changes reflects new experience of technology and the changes call for new criteria and valuation.

Religious cultural self-determination and world view in globalized European and world setting is a priority for fundamental and applied research. This new interdisciplinary area requires definition of the newly emerging consciousness within the global modernity, its shifts and the crucial features it demonstrates.

This paper analyzes the peculiarities of the modern global consciousness and the new phenomena of global secularism. V. Kavolis theoretical paradigm analyzes the genesis of the secularity and the structural relationships between symbolic structures and the global environment.

Keywords: *global discourse, secularization, modern consciousness, contemporary values.*

Lilijana Astra, Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto Filosofijos katedros lektorė, mokslų daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: šiuolaikinė sąmonės filosofija, vertybių kaita globalioje visuomenėje.

Lilijana Astra, Mykolas Romeris University Institute of Humanities Department of Philosophy, Lecturer, Doctor of Philosophy. Research interests: philosophy of modern consciousness, change of values in global society.